Petar Miloš: Legende o rodijaku Æipi

Autor Administrator

Poštovani prijatelji, nadam se da æe
vam se dopasti zaviriti malo u
legendarni svijet Rodijaka Æipe književnika Petra Miloša, svijet koji je još
juèer bio stvarnost, a danas, za mlaðe naraštaje koji ga nisu upoznali, samo
legenda poput onih o krunidbi prvog
hrvatskog kralja Tomislava, o
dolasku Hrvata na more, o hajducima Mijatu Tomiæu, Andriji Šimiæu i njihovim junaštvima, o vilama,
vilenjacima...Ovdje donosimo dvije legende: Mandin svitnjak i Nesanica (ur.)

Mandin svitnjak

Gotovo su svi Glavièani
tražili i nalazili posao na njemaèkim graðevinskim firmama, ponajviše kao
zidari, ali nisu bježali od tesarskih, malteraških i betonarskih poslova.
Pokazalo se da im ta zanimanja veoma
dobro leže, pa su se na božiænim sijelima èesto hvalili napredovanjem u znanju
i zaradi, zahvaljujuæi Bogu što im je dao toliko dara za tako plaæene poslove. Ne osporavajuæi Božju
zaslugu djed je Kleco svaki put znao upozoriti da bi Glavièani trebali zhvaliti
njegovoj babi Mandi, a možda i imotskim prosjacima. Onda bi poèeo prièati, po
tko znakoji put, ali uvijek u rijeè istu prièu o tomu kako je Runjava Glavica
nekada bila grad s velikim kuæama, dvorovima i crkvama, èiji su ostaci još
vidljivi, kako su tu stolovali hrvatski knezovi i kraljevi, a onda „Turèin sve
poklopio“, crkve razrušio, a plemiæe stjerao u raju. Stoljeæima su Hrvati
radili za Turke i uspjeli preživjeti. Sve dok „Turèin nije udario na Beè, a
pratri s Gospom Ramskom i narodom pobigli u Sinj“. Tada je po Klecinoj prièi,
Runjava Glavica ostala bez katolika, a time i bez onih što su radili za Turke,
bez èobana, oraèa i kopaèa.

-Nije tada bilo tvornica
i Njemaèke, nastavio bi Kleco kazivati. Država je na ovci i èobanu ležala. I na
dobroj njivi, na velikoj livadi i planinskom pašnjaku. A di æeš naæi lipšeg
terena od našega. I voda tutekar, giru ti zadajem! Studeno vrilo. Vidi Turèin
da je vele pogrišio, ter ti najavi i objavi da zulum popušæa i da daje imetak
onome ko oæe doæ u Runjavu Glavicu, pa èuvat ovce, sijat i orat za sebe i za Turèina,
a više za se neg za Turèina. Stra naroda doæ u ovo lipo misto, ali se nemere ni
doli ostat u Jercegovini i Dalmaciji. Nabilo se doli vele naroda, a polja
malešna, pa se nije imalo od èega živit. I najteže je bilo prvom otiæ. Baš ko
danas u Njemaèku. A prvi je iziša ozdal moj pokojni did Mate. Pokoj mu njegovoj
duši, bio je malo zamuzen. A zamuzeni su bili svi koje su ozdale slali. Vamo se
naseljava najmanitiji muškarac iz vamilije. S njime se tribalo iskušat viru u
Turèina. A ako ga Turèin privari, nije bilo velike šæete, raèunali su u
vamiliji. Ako bude dobro, onda more još neko izaæ. Moj pokojni did Mate isprièa
mi je sto puta da se tija vratit doli, ali mu
braæa nisu dala. I šta æe nesritnjak, osta tutekar. Ka i ostali.
Èobanuj, kopaj, ori!I daj begu ono što je najbolje. A kuæe su im bile ko
sadašnji krmèaci. Nit je ko zna ziðat ni malterat. Sve bi bura snig unosila u
sobe kroz zidove, a konji bi pojili slamnati krov pošto su kuæe bile niske. Ali
bi se opet priko lita našlo žita i sina,
kumpira, kupusa da se more prižívit, pa i rodijake pripomoæ u Jercegovini i
Dalmaciji.

Išlo je tako, jadno i
èemerno sve do Ivanjdana dvajestdevete, sve do ivanjski svitnjaka. Siæam se,
planu naveèer stotinu svitnjaka, a ja iša iz Doca pa sta na mrginj i gledam.
Kad najednom planu jedan veliki svitnjak, uèini mi se blizu moje kuæe, planu
tako žestoko da plamen s nebom sveza. A ja gledam i lipo mi, uvatila me neka
milina što nako gori u èast svetoga Ivana, pa poletim kuæi da i ja bacim koju

ruæicu slame. Kad tamo imaš šta vidit! Moja kuæa u plamenu. I da ne duljim, moja Manda zapalila našu kuæu. Zapalila bila svitnjak kraj kuæe, a vitar nanio na krov od slame, pa ajde ti to ugasi! Od moje kuæe prišlo na Zaprdièine, od njih na ostale, pa izgorilo èitavo selo. Bože moj, jada, plaèa, kuknjave. A da jad bude veæi, sutradan krupa obila žito, satrala kumbir i kukuruz.

Ovdje bi djed Kleco svaki put zastao i svojim zgužvanim rupcem brisao suze s oæiju, a nakon nekoliko trenutaka tišine nastavio bi pojaèanim tonom prièati.

-Šta sad?! Šta sad?! To smo se svi pitali. Pa na kraju dogovorili da nema druge veæ iæ prosit. Iæ u Jercegovinu i Dalmaciju. Raèunamo, ako niko neæe dat, dat æe rodijaci. I krenemo. I doðemo doli! Ali, nema rodijaka. Niko se ne siæa da ima rodijaka u Runjavoj Glavici. Moj rodijak Jerkica koji je svake godine od nas gonio kumpir, jeèam i sino, nikako se nije mogao sitit mene i mog æaæe.

Odali smo mi tako i odali tri puna dana, pa nešto i naprosili. Nije vele, ali nije ni za bacit. Tako ti mi metnemo na ramena torbe i vriæe, pa krenemo kuæi. I blizu smo bili došli – do Studeni vrila di smo skinuli torbe, pa se okripili vodom, kad se iz vrtliæa, a iza zidiæa zaèu kuknjava, plaè i galama. Mi odma priskoèimo zidiæ. Kad tamo – prosjaci. I to Kikaševi. Pokojni Dane odma zavika:“ Bižmo, ljudi, oni æe nas privarit“. Ali jadni èovik nije moga otiæ kad je vidio oni jad i èemer. Pet muškaraca bije pet žena. One krvave dreèe i vièu da ji što brže dokrajèe, a muškarci stenju i udaraju po njima nekakvim keraèim. Na nas niko ne gleda. Ni Kikaš koji je sidio na kamenu i samo gleda isprid sebe. A Dane je stalno vika svoju: „Bižimo, ljudi, oni æe nas nasamarit“. A onda nesritni Kikaš, koji ni oka na nas nije bacio, reèe nam ispod glasa: „Bižite, ljudi, da ovo ne gledate, da ne vidite èemer i sramotu, našu kaznu koju nam je Svevišnji naminio, da nam sve uzme, a nas ostavi žive. Bižite, dobri ljudi, pa brinite o sebi i svojoj dici, mi svojoj nemamo šta donit, ako pojidemo ovo što smo naprosili. Zato smo odluèili pobit žene, da dici nešto ostane. Vi iðite s mirom Božjim, a nas pustite u našoj patnji“

-Znam ja toga, to je Kikaš, vikao je Dane i pozivao ostale da se ne upuštaju s njime u razgovor. Ako s njim poèmete razgovarat, gotovi smo, ljudi. Ništa od nas ni od ovog što smo uprosili.

Uzaludna su bila Danina
upozorenja. Jer, veæ je netko ponudio kruha i slanine Kikaševim prosjacima, a
poèela su uvjeravanja. Kako ipak ne bi trebalo pobiti žene, kako bi trebalo
pronaæi naèina da se preživi. Pa su Glavièani poèeli prièati svoju tužnu sudbinu
i nuditi nesretnicima slomljenih nogu, krmeljavih oèiju, sakatih ruku...ono što
su imali.

-I da ne duljim,
nastavio je did Kleco, Kikaš nam sve izmami. Kuæi smo stigli praznih torba i
džepova. Raèunali smo u poèetku da smo barem uvatili misto na onom svitu, ali
što smo bili bliže kuæi, sve više smo se ljutili na sebe. A kad smo sutradan
èuli da je Kikaš sa svojom kolonom bio u Docu i da ni na jednom njegovom
èeljadetu nije bilo krastice, znali smo da smo nasamareni. Ali smo znali i to
da nas Bog nije stvorio za prosjake. I veæ toga lita nièe nekoliko temelja u
Runjavoj Glavici, a Glavièani se poèeše dovikivati: Vidi moga zidiæa! Svaki je
dan išla prièa o novom majstoru koji zna klesat stine, gonit æošu, razmirit
vinklo...E, to mi vinklo nikad nije bilo jasno. I ja sam tada poèeo zidat kuæu,
pa sam uzeo vas posa na Jurišinoj kuæi. Poslin mu dodšli nekakvi pravi
majstori, pa kazali da kuæa nije u vinklo? A kako æe kuæa biti u vinklo, kad mu
ni vrtliæ nije u vinklo? Ali, nema vajde budali govorit.

Eto, zato ja kažem da
triba dignut spomenik mojoj babi Mandi i Kikašu. Jerbo, kad bi se selo vako
izgradilo da ga baba nije zapalila?Ona je zapalila selo i izgradila selo. Ona
je natrala Glavièane da se uzmu posla i sami sebi oziđu kuæu. Nisu oni odma
znali da znaju. Pa su krenuli prosit. More bit da bi i danas prosili da nije
bilo Kikaša. Kad nam izmami ono što smo naprosili, bilo nam je teško, ali nas
je natra da ne prosimo i da sami sebi kuæe napravimo. Vidi sad, Glavièani
zidaju Švabi?! E, zato bi u Runjavoj Glavici tribalo dignut spomenik kralju
Tomislavu, jerbo se tute krunisa, babi mandi, jerbo je spalila ono što bi samo
od sebe propalo i didu Kikašu, jerbo je natra ljude da rade, završavao je svoju
prièu did Kleco. Tek najhrabriji
Glavièani usuđivali su se priupitati djeda je li istinita prièa da su, u
trenutku dok je selo gorilo, našli njega i njegovu Mandu kako se ljube u
krumpirištu niže sela. I da je on, Kleco, na pitanje što tu rade , odgovorio
stidljivo kako Mandi razgoni tugu oko srca.

Nesanica

Rodijak se Æipa zaèudio
i zabrinuo kad je ustanovio da u krevetima nema ni jednog od njegova tri sina.
Doduše, kasnili su tih dana s dolaskom na spavanje, ali su ipak stizali do
zore. On je to dobro znao pošto se s nesan-icom, koja ga je nakom umirovljenja
i dolaska kuæi, još jaèe muèila, borio tako što je noæu obilazio spavaæe sobe
svoje djece. Nisu to bila djeca, jer se i najmlaða Glorija veæ zacurila, ali ih
je Rodijak zvao djecom pa se tako i odnosio prema njima. Možda zbog toga što ih
nije mogao pro-matrati dok su rasla.

Znao je da se sinovi ljute zbog tih noænih
inspekcija, ali Æipa nije mogao odoljeti toj neobièenoj navici. Nakon uèestalih
kritika, smislio je takav plan da ne pali svjetlo u sobama, veæ u hodniku s
kojeg bi prigušeno svjetlo kroz stakla obasjavalo sobu toliko da se nakon
privikavanja od minutu-dvije moglo sasvim lijepo promatrati lica svoje djece,
ali ih ne bi uznemirilo ni probudilo. Tako bi Rodijak poput noæne uhode
kriomice obišao sve tri sobe na katu uživajuæi u promatranju nji-hovih blaženo
mirnih lica i osluškivanju njihova ravnomjernog disanja. Zamijetio je da Grgo
spava uvijek na desnom boku tako da zgužva pokrivaè oko sebe, pa mu pritom noge
uvijek vire ispod pokrivaèa, dok mu lijeva
ruka visi do tepiha. Kod Grge se najmanje zadržavao plašeæi se njegova
ozbiljna i najèešæe neobrijana lica. Joko se svakih nekoliko minuta prevrtao u
krevetu mljackajuæi pritom ustima što je Æipu uveseljavalo. Najviše bi se vremena
zadržao u sobi najmlaðeg sina Paške promatrajuæi njegovo crnomanjasto lice i
male tek pronikle brèiæe.

- Nu, dite, a brkato,
govorio bi u sebi Rodijak promatrajuæi svoga Pašku.

Njegova Glorija, kæerka
jedinica, bila mu je najprisnija, pa se u njezinoj sobi nije bojao upaliti
svjetlo, èak je probuditi uživajuæi u njezinu pospanom gunðanju. Ali se plašio
kad bi Glorija zaprijetila da æe ga kazati materi.

- Ne, Bogarca ti
poljubim, ko æe na kraj izaæ s onim zmajom, govorio bi Rodijak povlaèeæi se iz
sobe sretan i presretan što ima takvu djecu. Njihove mane niti je vidio niti
želio vidjeti, pa je i na Anðinu kuknjavu da su nered-ni, tvrdoglavi, ponekad
neposlušni i lijeni, uzvraæao uvijek istom reèenicom:

- Šta æe mlaðarija?

A mlaðarije nije bilo,
premda su prvi pijetli zapjevali. Otuda zaèuðenost i zabrinutost Rodijakova tog jutra. Samo je Glorija blaženo spavala u svom ležaju, no nju nije htio buditi. Ipak je to bila veoma ozbiljna informacija, toliko ozbiljna da se plašio priopæiti je Anði. Još više se zbunio kad je ugledao automobil pred kuæom. S kim su i porad èega otišli i ostali do ovih doba, upita se Rodijak dok je silazio stepenicama s namjerom da ipak ženi priopæi svoje sumnje. I upravo kad je tiho izustio ženino ime, pro-lomi se u tiho proljetno jutro silan prasak s tutnjanjem, što je Anðu izbacilo iz kreveta.

- Ja zaboravio da æe zaratit, Bogarca mu poljubim, udari rukom po èelu Rodijak nakon treæe eksplozije i usred Anðine kuknjave pomiješane s molitvom. Potom je ustanovio da u kuæi nema ni jednog od tri kalašnjikova koje je po švercu nabavio dan ranije.

*
* *

Svih osam kuæa koje su se nalazile na istoènoj strani sela bilo je pogoðeno taj dan do podne. Neke su se i zapalile. Oni što su ostali u Runjavoj Glavici mogli su vid-jeti kako granate s Tanke kose veoma precizno pogaðaju kuæe, toèno po redu. Sve do Zelèinove nove kuæe. Naravno, i nju je pogodila granata, ali je ostala èitava, ako ne raèunamo razbijeni crijep. Pala je zatim Druga, treæa, èetvrta... Veæina njih pogodila je cilj, ali je cilj izdržao na veliko veselje Zelèinovo koji je sve promatrao iz stare kamene kuæe. Za ubojice s Tanke kose i naredni su dani poèinjali s ispaljivanjem granata na Zelèinovu kuæu i vjerojatno èuðenjem što se napokon ne sruši.

* * *

Iz knjige Legende o Rodijaku Æipi književnika i novinara Petra Miloša (Slobodna Dalmacija), vjerojatno jedne od najprodavanijih knjiga u inozemstvu gdje živi naša dijaspora, od N. Zelanda i Australije do Sjeverne i Južne Amerike. Ulomak iz recenzije V. Pavloviæa

(...) Ovo su, dakle, prièe u svojoj biti tragiène, kao što su tragiène sudbine onih u takozvanoj dijaspori, onih ostavl-jenih u domovini ili onih koji su proživjeli i nadživjeli komunistièko licermjerje i surovost ovoga rata. A komika je samo naèin na koji se život èini podnošljivijim. Da se to dokaže, ne treba se odmicati od Rodijaka Æipe, koji je postao "zaštitni znak" Miloševih prozi. Njegova "uvrnu-tost" zapravo je vrhunska lucidnost i poruga nesmiljenu životu. On je èovjek èvrstih moralnih naèela, koji se ne da slomiti. U njemu su utjelovljene sudbine razlièitih ljudi koji su baèeni u tragiènu životnu koloteèinu. Svi oni suptilno su psihološki iznijansirani, ponajprije dijalogom pitome ikav-ice, bez koje ove proze ne bi bile tako autentiène i uvjerljive. Miloševi likovi, odnjihani u tome jeziènome idiomu zbog kojega su nas mrzili, zapravo su visoko etièna biæa koja ne plaèu nad skupnom subinom svoga naroda, ali su ponosni ljudi kojima ne prilièi plaè, pa se utjeèu smi-jehu. Æipa i njegova družba antipodi su svijetu i njegovim nepodopštinama. Oni ga doslovno ironiziraju. U ovoj knjizi dobili smo punokrvne proze koje æe se s užitkom èitati, a u Petru Milošu rasnoga humorista i satirièara (...)